

МЕТАФОРИЧНО-МЕТОНІМІЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СМУТКУ, ПЕЧАЛІ, ЖУРБИ У ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

Роль емоційного стану смутку в духовному житті людини очевидна. “Спробуйте уявити, – пише К. Ізард, відомий американський психолог, – яким би був наш світ без цієї найважливішої людської емоції. Хіба були б ми здатні до формування міцних, стійких стосунків з людьми, хіба дорожили б ними, якби можливість розриву цих зв’язків не викликала б у нас печалі? І наскільки людяними ми були б, якби не вміли боліти серцем з приводу смерті близької людини або співчувати її горю?” [2, с. 196].

Як наголошують учені, жодну емоцію не можна кваліфікувати як виключно позитивну або негативну, добру чи погану, корисну чи шкідливу. Емоційний стан суму, печалі, журби не є винятком, за певних умов він виступає єдиною адекватною реакцією на ситуацію, що склалася.

Метою пропонованої розвідки є відтворення метафорично-метонімічного образу цього фрустраційного переживання у лінгвоментальному просторі польської мови. Матеріалом для аналізу слугували численні лексикографічні джерела, зразки художньої літератури, національний корпус текстів польської мови, а також дослідження у галузі психології емоцій.

Апелятив *smutek* у сучасній польській мові вживається у великій кількості семантично неподільних, відносно стійких експресивних одиниць, в яких ця емоція уявляється метафорично (персоніфіковано) та / або метонімічно. Як слушно зауважує Н. Д. Арутюнова, говорячи про психіку, ми схильні екстеріоризовувати її складові, представляючи їх не лише як щось відокремлене від нас, але як щось, що вступає з нашим “я” у певні дружні або ворожі стосунки, відносини, як щось, що допомагає нам або шкодить, то як співрозмовника та порадника, то як ворога й мучителя [1, с. 94].

Так, смуток концептуалізується у польській мовній свідомості як **хижа**, **ворожа сила** по відношенню до людини, пор. *smutek atakuje / bierze / zdejmuję kogoś; napada / nęka / pożera / rani kogoś, przeżera kogoś / czyjeś serce / czyjąś duszę; ścisła komuś serce / rozdziera, rozrywa czyjąś pierś; ciąży komuś na duszy, na sercu* та деякі інші. Пор. також образне втілення смутку, зіставлення його з хижим птахом (яструбом): <...> *coraz częściej chciało mu się ciepnąć wszystko i zdać na dół. Zła będzie czy dobra – zarówno mu było, bo życie mu mierzilo i przeżarał go smutek* –

głęboki smutek, co jak ten jastrząb wczepił się w serce pazurami i darł, i odzierał (Reymont W. St. Chłopi).

Смуток уявляється також як **рідка** або **летюча субстанція**, яка наповнює або огортає тіло й душу людини: *ktos jest wypelniony smutkiem, smutek przepelnia / wypelnia kogoś po brzegi; smutek rozlewa się na twarz*; пор. також *bezbrzeżny / bezdenny smutek, fala smutku; smutek owiewa kogoś / czyjąś duszę, serce*.

Про стійку асоціацію смутку з низькою температурою, **холодом** свідчать словосполучення *komuś zrobiło się zimno wokół serca, chłód przeszył czyjeś serce (ze smutku)*.

Аналізована емоція часто уявляється як **тягар**, щось важке, що тисне на людину, тягне її донизу; пор. *smutek kładzie się kamieniem na duszy; smutek ciąży komuś na sercu / na duszy / na piersiach; smutek przygnębia / przygnia / przytłacza kogoś; komuś jest ciężko na sercu; czyjąś głowa ciężko opada na piersi (ze smutku)* тощо, а також фраземи *upadek ducha, spuścić / zwiesić nos na kwintę, opuścić uszy* (підкреслемо, що спільною смисловою рисою лексем *spuścić*, *zwiesić*, *opuścić* та *upadek* є напрямок “униз”). Зворот *na kwintę spuścić* походить з музичної термінології, де *kwinta* означає перехід від високого тону до найнижчого [3, т. 2, с. 159].

Крім асоціації з холодом і тягарем, смуток, печаль у польській мовній картині світу уявляється як слабке світло, **морок**, **туман** або хмара; пор. *smutek zamglil oczy, mgła smutku ogarnia kogoś, chmura smutku, smutek mroczy czyjeś oczy / omracza czyjąś twarz, serce; ktos jest mroczny / przygaszony / zgaszony / pochmurny*. Пор. образне антропоморфізоване втілення смутку власне як сірості, туману: *Szara kurzawa deszczów przysłoniła świat, wypila barwy, zgasila światla i zatopila w mrokach ziemię, że wszystko wydawalo się jakby sennym majaceniem, a smutek wstawal z pól przegnilych, z borów zdrętwialych, z pustek obumarlych i włókl się ciężkim tumanem; przystawal na głuchych rozstajach, pod krzyżami, co wyciągaly rozpacznie ramiona, na pustych drogach, gdzie nagie drzewa trzęsły się z zimna i lkały w męce – do opuszczonych gniazd zaglądał pustymi oczami, do rozwalonych chalup – na umarłych cmentarzach tłukł się wśród mogił zapomnianych i krzyży pognilych i płynął światem całym* (Reymont W. St. Chłopi).

У наступному прикладі “*Cała Wielkopolska okryta była kirem, podobnie jak głębokim smutkiem okryte były serca jej mieszkańców*” (Goniec Warszawski, 1939, nr 8) смуток ніби порівнюється з покривалом, яке огортає душі та серця людей.

Серед наведених словосполучень звертає на себе увагу те, що локалізатором цього переживання, як і більшості емоцій, є передусім серце й душа людини, які болять, коли людина чимось засмучена; пор. *serce komuś się ściska / kraje / pęka / krwawi ze smutku, ktoś czuje piekący*

ból wokół serca (ze smutku). Однак варто зауважити, що, крім такої характерної для найменувань емоцій локалізації, смуток може мислитися також відокремлено від людини як щось, що від неї не залежить, що знаходиться десь зовні, в навколишньому середовищі; пор.: *Smutek jesiennych pól* [5, т. 3, с. 249]; *pogrążyć się w smutek*; *Ale na pewno otaczała go aura smutku. Czulał to* (Ostrowicka B. *Kraina kolorów...*).

Характерними зовнішніми проявами смутку є або **пасивність**, утрата моторної активності, нерухливість (*kogoś ogarnia zniechęcenie, ktoś czuje się bezradny / bezsilny / zagubiony / rozbity wewnętrznie / samotny / opuszczony; ktoś wodzi / błądzi oczyma po czymś*), або **сльози**, плач (*łzy smutku; oczy pełne łez; ktoś leje / roni / wylewa łzy smutku; ktoś oblewa się / zalewa się łzami; łzy lecą ciurkiem / gradem; łzy stoją w oczach / toczą się z oczu, po twarzy, po policzkach / zalewają twarz; wypłakiwać sobie oczy*).

Ці внутрішні душевні переживання мають зовнішнє вираження. Обличчя та очі людини уявляються в польській мовній картині світу як дзеркало, в якому відбиваються почуття й переживання особи; пор. *smutek maluje się na czyjejs twarzy / w czyichś oczach, patrzy / wygląda / wyziera komuś z oczu*.

Таким чином, наведені колокації свідчать про багату образність проаналізованих контекстів. Перспективою дослідження вважаємо порівняння та зіставлення отриманих результатів з фактами української та інших слов'янських мов, чому плануємо присвятити наші подальші публікації.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Специфика несвободной сочетаемости имен чувств. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл. М.: Наука, 1976. С. 93–111.
2. Изард К. Психология эмоций. СПб.: Питер, 2003. 464 с.
3. Krzyżanowski J. Mądrej słowie dość dwie głowie. Trzy centurie przysłów polskich. Warszawa: PIW, 1960. Т. 1–2.
4. *Narodowy Korpus Języka Polskiego* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nkjp.pl/>
5. *Słownik języka polskiego*. Pod red. M. Szymczaka. Warszawa: PWN, 1995. Т. 1–3.